Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 21ης Φεβρουαρίου 2013*

«Οδηγία 85/384/ΕΟΚ — Αμοιβαία αναγνώριση τίτλων στον τομέα της αρχιτεκτονικής — Άρθρα 10 και 11, στοιχείο ζ' — Εθνική νομοθεσία με την οποία αναγνωρίζεται η ισοτιμία των πτυχίων αρχιτέκτονα και πολιτικού μηχανικού, αλλά επιτρέπεται μόνο στους αρχιτέκτονες η ανάληψη έργων σχετικών με κτίρια που έχουν χαρακτηριστεί μέρος της καλλιτεχνικής κληρονομιάς — Αρχή της ίσης μεταχειρίσεως — Κατάσταση αποκλειστικώς εσωτερική κράτους μέλους»

Στην υπόθεση C-111/12,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Consiglio di Stato (Ιταλία) με απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2011, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 29 Φεβρουαρίου 2012, στο πλαίσιο της δίκης

Ministero per i beni e le attività culturali,

Ordine degli Ingegneri della Provincia di Venezia,

Ordine degli Ingegneri della Provincia di Padova,

Ordine degli Ingegneri della Provincia di Treviso,

Ordine degli Ingegneri della Provincia di Vicenza,

Ordine degli Ingegneri della Provincia di Verona,

Ordine degli Ingegneri della Provincia di Rovigo,

Ordine degli Ingegneri della Provincia di Belluno

κατά

Ordine degli Ingegneri di Verona e Provincia,

Consiglio Nazionale degli Ingegneri,

Consiglio Nazionale degli Architetti, Pianificatori, Paesaggisti e Conservatori,

Ordine degli Architetti, Pianificatori, Paesaggisti e Conservatori della Provincia di Verona,

Alessandro Mosconi,

Comune di San Martino Buon Albergo,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

Istituzione di Ricovero e di Educazione di Venezia (IRE),

Ordine degli Architetti della Provincia di Venezia,

παρισταμένης της:

Faccio Engineering Srl,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους T. von Danwitz (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, A. Rosas, E. Juhász, D. Šváby και C. Vajda, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: N. Wahl

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— οι Ordine degli Ingegneri di Verona e Provincia και M. Mosconi, εκπροσωπούμενοι από τους L. Manzi, G. Sardos Albertini και P. Piva, δικηγόρους,

— το Consiglio Nazionale degli Ingegneri, εκπροσωπούμενος από τον B. Nascimbene, δικηγόρο,

— οι Consiglio Nazionale degli Architetti, Pianificatori, Paesaggisti e Conservatori και Ordine degli Architetti, Pianificatori, Paesaggisti e Conservatori della Provincia di Verona, εκπροσωπούμενοι από τον F. Vanni, δικηγόρο,

— η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Smolek,

— η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την S. Centeno Huerta,

— η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Posch,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους H. Støvlbæk και E. Montaguti,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 85/384/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Ιουνίου 1985, για την αμοιβαία αναγνώριση των πτυχίων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων στον τομέα της αρχιτεκτονικής και τη θέσπιση μέτρων για τη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος εγκατάστασης και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών (ΕΕ L 223, σ. 15).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο δύο διαφορών με αντικείμενο τη δυνατότητα αναθέσεως σε πολιτικούς μηχανικούς καθηκόντων διευθύνσεως έργων σε κτίρια ιστορικού και καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Η δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 85/384 ορίζει ότι:

«στα περισσότερα κράτη μέλη οι δραστηριότητες στον τομέα της αρχιτεκτονικής ασκούνται, σύμφωνα με τον νόμο ή κατ' έθιμο, από πρόσωπα που φέρουν την ονομασία του αρχιτέκτονα, μόνη ή συνοδευόμενη από άλλη ονομασία, χωρίς τα πρόσωπα αυτά να έχουν, ωστόσο, μονοπωλικό δικαίωμα άσκησης των δραστηριοτήτων αυτών, εκτός εάν υφίστανται αντίθετες νομικές διατάξεις· ότι οι παραπάνω δραστηριότητες, ή ορισμένες από αυτές, είναι δυνατόν να ασκηθούν και από άλλους επαγγελματίες, ιδίως μηχανικούς, οι οποίοι έχουν λάβει ειδική εκπαίδευση στον τομέα της κατασκευής ή της οικοδομικής τέχνης».

4 Κατά το άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας:

«1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται για δραστηριότητες στον τομέα της αρχιτεκτονικής.

2. Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, ως δραστηριότητες στον τομέα της αρχιτεκτονικής νοούνται οι δραστηριότητες που ασκούνται, συνήθως, με τον επαγγελματικό τίτλο του αρχιτέκτονα.»

5 Τα άρθρα 2 έως 9 της οδηγίας 85/384 απαρτίζουν το κεφάλαιο ΙΙ αυτής, με τίτλο «Πτυχία, πιστοποιητικά και άλλοι τίτλοι που παρέχουν δικαίωμα άσκησης δραστηριότητας στον τομέα της αρχιτεκτονικής με τον επαγγελματικό τίτλο του αρχιτέκτονα».

6 Το άρθρο 2 της οδηγίας αυτής ορίζει ότι «[κ]άθε κράτος μέλος αναγνωρίζει τα πτυχία, πιστοποιητικά και άλλους τίτλους που αποκτώνται μετά από εκπαίδευση, η οποία πληροί τις απαιτήσεις των άρθρων 3 και 4 και χορηγούνται στους υπηκόους κρατών μελών από τα άλλα κράτη μέλη».

7 Κατά την προβλεπόμενη στο άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας διαδικασία, τα πτυχία, πιστοποιητικά και άλλοι τίτλοι εκπαιδεύσεως που πληρούν τα κριτήρια των άρθρων 3 και 4 αυτής περιλαμβάνονται σε πίνακες και σε μεταγενέστερες τροποποιήσεις τους που δημοσιεύονται από την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για ενημέρωση των ενδιαφερομένων στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*.

8 Τα άρθρα 10 έως 15 της ίδιας οδηγίας απαρτίζουν το κεφάλαιο ΙΙΙ αυτής, με τίτλο «Πτυχία, πιστοποιητικά και άλλοι τίτλοι που επιτρέπουν την άσκηση δραστηριότητας στον τομέα της αρχιτεκτονικής με βάση κεκτημένα δικαιώματα ή υφιστάμενες εθνικές διατάξεις».

9 Κατά το άρθρο 10 της οδηγίας 85/384 «[κ]άθε κράτος μέλος αναγνωρίζει τα πτυχία, τα πιστοποιητικά και τους άλλους τίτλους, που περιέχονται στο άρθρο 11, και που χορηγούνται από τα άλλα κράτη μέλη στους υπηκόους των κρατών μελών, οι οποίοι έχουν ήδη αυτά τα προσόντα κατά την ημερομηνία κοινοποίησης της παρούσας οδηγίας, ή έχουν αρχίσει σπουδές που οδηγούν σ' αυτά τα πτυχία, πιστοποιητικά ή άλλους τίτλους, το αργότερο κατά το τρίτο ακαδημαϊκό έτος, μετά την κοινοποίηση αυτή, ακόμα και αν τα προσόντα αυτά δεν ανταποκρίνονται στις ελάχιστες απαιτήσεις των πτυχίων, που αναφέρονται στο κεφάλαιο ΙΙ».

10 Στο άρθρο 11, στοιχείο ζ', της εν λόγω οδηγίας, μεταξύ των πτυχίων που εμπίπτουν στο μεταβατικό καθεστώς όσον αφορά την Ιταλική Δημοκρατία, μνημονεύονται τα εξής:

«[…]

— τα πτυχία “laurea in architettura” που χορηγούν τα Πανεπιστήμια, Πολυτεχνικά Ινστιτούτα και Ανώτατα Ινστιτούτα Αρχιτεκτονικής της Βενετίας και του Reggio-Calabria, τα οποία συνοδεύονται από πτυχίο που δίνει το δικαίωμα της ελεύθερης άσκησης του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα. Το πτυχίο αυτό χορηγείται από το υπουργείο δημόσιας εκπαίδευσης, αφού ο υποψήφιος υποστεί με επιτυχία ενώπιον ειδικής επιτροπής τον κρατικό διαγωνισμό που δίνει το δικαίωμα ελεύθερης άσκησης του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα (dott. Architetto),

— τα πτυχία “laures in ingegneria” στον τομέα των κατασκευών που χορηγούν τα Πανεπιστήμια και τα Πολυτεχνικά Ινστιτούτα, και τα οποία συνοδεύονται από πτυχίο που δίνει το δικαίωμα της ελεύθερης άσκησης του επαγγέλματος στον τομέα της αρχιτεκτονικής. Το πτυχίο αυτό χορηγείται από το υπουργείο δημόσιας εκπαίδευσης, αφού ο υποψήφιος υποστεί με επιτυχία ενώπιον ειδικής επιτροπής τον κρατικό διαγωνισμό που δίνει το δικαίωμα ελεύθερης άσκησης του επαγγέλματος (dott. Ing. Architetto ή dott. Ing. in ingegneria cicile)».

11 Το άρθρο 16 της ίδιας οδηγίας, το οποίο συνιστά το κεφάλαιο IV αυτής, με τίτλο «Χρήση του τίτλου σπουδών», ορίζει ότι:

«1. Με επιφύλαξη του άρθρου 23, τα κράτη μέλη υποδοχής φροντίζουν να αναγνωρίζεται στους υπηκόους κρατών μελών, οι οποίοι πληρούν τις προϋποθέσεις, που προβλέπονται στο κεφάλαιο II ή στο κεφάλαιο III, το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τον νόμιμο τίτλο σπουδών τους και, ενδεχομένως, τη σχετική σύντμηση του κράτους μέλους καταγωγής ή προέλευσής τους στη γλώσσα του κράτους αυτού. Τα κράτη μέλη υποδοχής μπορούν να επιβάλουν να συνοδεύεται ο τίτλος αυτός από το όνομα και τον τόπο, όπου βρίσκεται το εκπαιδευτικό ίδρυμα, ή να αναφέρεται η εξεταστική επιτροπή που τον έχει χορηγήσει.

2. Εάν ο τίτλος εκπαίδευσης του κράτους μέλους καταγωγής ή προέλευσης του ενδιαφερομένου συγχέεται στο κράτος μέλος υποδοχής με τίτλο που απαιτεί στο κράτος αυτό συμπληρωματική εκπαίδευση την οποία δεν έχει αποκτήσει ο δικαιούχος, το κράτος μέλος υποδοχής μπορεί να επιβάλει στο δικαιούχο να χρησιμοποιεί τον τίτλο εκπαίδευσης του κράτους μέλους προέλευσης ή καταγωγής με κατάλληλη διατύπωση την οποία καθορίζει το κράτος μέλος υποδοχής.»

Το ιταλικό δίκαιο

12 Η οδηγία 85/384 μεταφέρθηκε στην ιταλική εσωτερική έννομη τάξη με το νομοθετικό διάταγμα 129, της 27ης Ιανουαρίου 1992 (*GURI* αριθ. 41, της 19ης Φεβρουαρίου 1992, σ. 18).

13 Το άρθρο 1, παράγραφος 2, αυτού του νομοθετικού διατάγματος προέβλεπε ότι:

«Σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο, οι διατάξεις για την άσκηση στην Ιταλία δραστηριοτήτων [στον τομέα της αρχιτεκτονικής] από όσους διαθέτουν κατάλληλους επαγγελματικούς τίτλους παραμένουν σε ισχύ κατά την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος του παρόντος διατάγματος.»

14 Το άρθρο 51 του βασιλικού διατάγματος 2537, της 23ης Οκτωβρίου 1925, σχετικά με τη ρύθμιση των επαγγελμάτων του μηχανικού και του αρχιτέκτονα (*GURI* αριθ. 37, της 15ης Φεβρουαρίου 1925, στο εξής: βασιλικό διάταγμα 2537/25), ορίζει ότι:

«Εμπίπτουν στο επάγγελμα του μηχανικού η μελέτη, η εκτέλεση και η εκτίμηση έργων για την εξαγωγή, μετατροπή και χρησιμοποίηση υλικών, αμέσως ή εμμέσως, αναγκαίων για τις κατασκευές και τη βιομηχανία, έργων σχετικά με κυκλοφοριακές οδούς και μέσα μεταφοράς, εκροής και επικοινωνίας, [έργων σχετικών] με κατασκευές κάθε είδους, μηχανές και βιομηχανικές εγκαταστάσεις, καθώς και, εν γένει, με εφαρμογές της φυσικής, γεωμετρικές εγγραφές και συναφείς εκτιμήσεις.»

15 Κατά το άρθρο 52 του βασιλικού διατάγματος 2537/25:

«Αποτελούν αντικείμενο τόσο του επαγγέλματος του μηχανικού όσο και του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα τα έργα πολιτικού μηχανικού, καθώς και οι γεωμετρικές εγγραφές και οι συναφείς εκτιμήσεις.

Πάντως, τα έργα πολιτικού μηχανικού που φέρουν ιδιαίτερο καλλιτεχνικό χαρακτήρα, καθώς και η αποκατάσταση και ανακαίνιση των κτιρίων του νόμου 364 της 20ής Ιουνίου 1909 περί αρχαιοτήτων και καλών τεχνών, στον βαθμό που έχουν χαρακτηριστεί μέρος της καλλιτεχνικής κληρονομιάς, εμπίπτουν στο επάγγελμα του αρχιτέκτονα· ωστόσο, το τεχνικό μέρος μπορεί να εκτελείται από αμφότερα τα επαγγέλματα του αρχιτέκτονα και του μηχανικού.»

Οι διαφορές της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

16 Οι διαφορές της κύριας δίκης αφορούν διάταξη του ιταλικού δικαίου, και συγκεκριμένα του άρθρου 52, δεύτερο εδάφιο, του βασιλικού διατάγματος 2537/25, κατά την οποία πολιτικοί μηχανικοί με τίτλους κτηθέντες στην Ιταλία αποκλείονται από τα έργα πολιτικού μηχανικού που έχουν ιδιαίτερο καλλιτεχνικό χαρακτήρα ή σχετίζονται με την αποκατάσταση και ανακαίνιση κτιρίων πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

17 Οι πολιτικοί μηχανικοί με τίτλους κτηθέντες στην Ιταλία αμφισβητούν από πολλών ετών αυτόν τον περιορισμό του πεδίου των δραστηριοτήτων τους στηριζόμενοι ειδικότερα στην οδηγία 85/384.

18 Εν προκειμένω, ασκήθηκαν ενώπιον του Consiglio di Stato δύο εφέσεις στρεφόμενες κατά δύο αντίθετων αποφάσεων του Tribunale amministrativo regionale del Veneto.

19 Η πρώτη έφεση αφορά τη σιωπηρή απόφαση της Soprindentenza per i beni ambientali e architettonici di Verona (διευθύνσεως περιβαλλοντικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Βερόνας) βάσει της οποίας δεν επετράπη στον A. Mosconi η ανάθεση καθηκόντων διευθύνσεως εργασιών σε κτίριο ιστορικού και καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος. Ο A. Mosconi και ο Ordine degli Ingegneri di Verona e Provincia άσκησαν προσφυγή ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale del Veneto υποστηρίζοντας ότι ο αποκλεισμός των πολιτικών μηχανικών από τα έργα αυτά είναι αντίθετος προς την οδηγία 85/384.

20 Το 2002, το εν λόγω δικαιοδοτικό όργανο υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ζητώντας να διευκρινιστεί αν το δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα η οδηγία 85/384, έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε τέτοιου είδους εθνική ρύθμιση.

21 Το Δικαστήριο έκρινε με τη διάταξη της 5ης Απριλίου 2004, C-3/02, Mosconi και Ordine degli Ingegneri di Verona e Provincia, ότι, όταν πρόκειται για κατάσταση αποκλειστικώς εσωτερική ενός κράτους μέλους, ούτε η οδηγία 85/384, ούτε η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως αντίκεινται σε εθνική ρύθμιση με την οποία αναγνωρίζεται καταρχήν η ισοτιμία των τίτλων σπουδών του αρχιτέκτονα, αλλά επιτρέπεται μόνο στους αρχιτέκτονες η ανάληψη έργων που αφορούν κυρίως κτίρια που έχουν χαρακτηριστεί μέρος της καλλιτεχνικής κληρονομιάς.

22 Στη διάταξη αυτή, το Δικαστήριο τόνισε ότι τυχόν αντίστροφη διάκριση ενδέχεται να προκαλείται από το γεγονός ότι οι πολιτικοί μηχανικοί που έχουν αποκτήσει τους τίτλους τους στην Ιταλία δεν μπορούν να ασκήσουν στο κράτος μέλος αυτό τη δραστηριότητα του άρθρου 52, δεύτερο εδάφιο, του βασιλικού διατάγματος 2537/25, ενώ, αντιθέτως, μπορούν να την ασκήσουν όσοι έχουν δίπλωμα πολιτικού μηχανικού από άλλο κράτος μέλος, αναφερόμενο στον πίνακα που συντάσσεται κατά το άρθρο 7 της οδηγίας 85/384 ή στον πίνακα του άρθρου 11 της εν λόγω οδηγίας. Πάντως, το Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν πρόκειται για κατάσταση αποκλειστικώς εσωτερική, δεν μπορεί να γίνει επίκληση της αρχής της

ίσης μεταχειρίσεως που διακηρύσσει το δίκαιο της Ένωσης, αλλά ότι εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει αν υφίσταται διάκριση απαγορευόμενη από το εθνικό δίκαιο και, εφόσον απαιτείται, να προσδιορίσει τον τρόπο με τον οποίο αυτή η διάκριση πρέπει να απαλειφθεί.

23 Κατόπιν της εν λόγω διατάξεως το Tribunale amministrativo regionale del Veneto υπέβαλε στο Corte costituzionale ερώτημα σχετικά με τη συνταγματικότητα του άρθρου 52, δεύτερο εδάφιο, του βασιλικού διατάγματος 2537/25. Με τη διάταξη αριθ. 130 της 16ης-19ης Απριλίου 2007, το Corte costituzionale απέρριψε το ερώτημα ως προδήλως απαράδεκτο, καθώς οι επίδικες διατάξεις ήταν κανονιστικής και όχι νομοθετικής φύσεως.

24 Με την απόφαση αριθ. 3630 της 15ης Νοεμβρίου 2007, το Tribunale amministrativo regionale del Veneto δέχθηκε την προσφυγή κρίνοντας ότι ήταν σκόπιμη η μη εφαρμογή του άρθρου 52, δεύτερο εδάφιο, του βασιλικού διατάγματος 2537/25 με το σκεπτικό ότι η διάταξη αυτή είναι αντίθετη προς την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως υπό το πρίσμα της ερμηνείας της από το Corte costituzionale, λόγω του ότι δεν πρέπει να επιφυλάσσεται διακριτική μεταχείριση εις βάρος των ημεδαπών επαγγελματιών έναντι των επαγγελματιών που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη.

25 Η απόφαση αυτή αποτελεί το αντικείμενο της εφέσεως που άσκησε το Ministero per i beni e le attività culturali ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

26 Η δεύτερη προσφυγή, ασκηθείσα ενώπιον του Consiglio di Stato, αφορά πρόσκληση υποβολής ενδιαφέροντος του Istituzione di Ricovero e di Educazione di Venezia για την ανάθεση της υπηρεσίας διευθύνσεως εργασιών και συντονισμού της ασφάλειας για την εκτέλεση εργασιών αποκαταστάσεως και ανακαινίσεως του Palazzo Contarini del Bovolo στη Βενετία.

27 Οι περιφερειακοί σύλλογοι μηχανικών της Βενετίας προσέβαλαν, ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale del Veneto, την εν λόγω πρόσκληση υποβολής ενδιαφέροντος καθώς και τις πράξεις αναθέσεως, στον βαθμό που η αναθέτουσα αρχή προέβλεπε ότι η άσκηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που αποτελούσαν αντικείμενο της προσκλήσεως μπορούσε να ανατεθεί μόνο σε αρχιτέκτονες.

28 Με την απόφαση αριθ. 3651 της 25ης Νοεμβρίου 2008, το Tribunale amministrativo regionale del Veneto απέρριψε την προσφυγή κρίνοντας ότι, κατά την ερμηνεία του Δικαστηρίου, η οδηγία 85/384 αναφέρεται στην αμοιβαία αναγνώριση των μαθημάτων καταρτίσεως και δεν αφορά τις προϋποθέσεις προσβάσεως στα διάφορα επαγγέλματα, οπότε δεν συνεπάγεται την πλήρη εξομοίωση του τίτλου «laurea in ingegneria» με τον τίτλο «laurea in architettura».

29 Οι περιφερειακοί σύλλογοι μηχανικών προσέβαλαν την ως άνω απόφαση ενώπιον του Consiglio di Stato.

30 Το Consiglio di Stato επισημαίνει ότι θα αντέβαινε στις αρχές του εθνικού δικαίου όπως επιβεβαιώνονται από τη συνταγματική νομολογία να επιτρέπεται στους πολιτικούς μηχανικούς που έχουν αποκτήσει τους τίτλους σε κράτη μέλη εκτός της Ιταλικής Δημοκρατίας η άσκηση σε αυτό το κράτος μέλος της επαγγελματικής δραστηριότητάς τους στο πλαίσιο παρεμβάσεων σε κτίρια πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αλλά να μην επιτρέπεται το ίδιο στους πολιτικούς μηχανικούς που έχουν αποκτήσει τους τίτλους τους στην Ιταλία.

31 Ζητεί να διευκρινιστεί αν ο μηχανισμός της αμοιβαίας αναγνωρίσεως που καθιερώνει η οδηγία 85/384 έχει στην πραγματικότητα την έννοια ότι οι πολιτικοί μηχανικοί που έχουν αποκτήσει τους τίτλους τους σε κράτη μέλη εκτός της Ιταλικής Δημοκρατίας μπορούν να ασκήσουν σε αυτό το κράτος μέλος τις δραστηριότητες που προβλέπει το βασιλικό διάταγμα 2537/25 μόνο για τους αρχιτέκτονες ή αν η Ιταλική Δημοκρατία μπορεί να ζητήσει από όσους έχουν τίτλο επιτρέποντα την άσκηση

δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στον τομέα της αρχιτεκτονικής να υποβληθούν, όσον αφορά τις δραστηριότητες που κατά το εν λόγω βασιλικό διάταγμα μπορούν να ασκηθούν μόνο από αρχιτέκτονες, σε ειδική εξέταση της επαγγελματικής καταλληλότητάς τους.

32 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Consiglio di Stato αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα εξής προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Είναι αντίθετη προς την […] οδηγία [85/384], στο μέτρο που αυτή επιτρέπει (άρθρα 10 και 11), μεταβατικώς, την άσκηση δραστηριοτήτων στον τομέα της αρχιτεκτονικής από επαγγελματίες προερχόμενους από άλλα κράτη μέλη οι οποίοι κατέχουν ειδικώς μνημονευόμενους τίτλους, η καθιέρωση διοικητικής πρακτικής στην Ιταλία, όπως η έχουσα ως νομική βάση το άρθρο 52, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, του βασιλικού διατάγματος [2537/25], με την οποία επιφυλάσσονται ειδικώς ορισμένες παρεμβάσεις σε ακίνητα καλλιτεχνικής αξίας μόνο σε υποψηφίους οι οποίοι κατέχουν τίτλους "αρχιτέκτονα" ή σε υποψηφίους που αποδεικνύουν ότι διαθέτουν τα ειδικώς απαιτούμενα προσόντα στον τομέα των πολιτιστικών αγαθών και τα πρόσθετα προσόντα τα οποία καθιστούν εν γένει δυνατή την πρόσβαση σε δραστηριότητες εμπίπτουσες στον τομέα της αρχιτεκτονικής κατά την έννοια της προαναφερθείσας οδηγίας;

2) Ειδικότερα, μπορεί η πρακτική αυτή να θεωρηθεί ότι υπάγει και τους προερχόμενους από κράτη μέλη εκτός της [Ιταλικής Δημοκρατίας] επαγγελματίες, καίτοι διαθέτουν τίτλους οι οποίοι επιτρέπουν κατ' αρχήν την άσκηση δραστηριοτήτων εμπιπτουσών στον τομέα της αρχιτεκτονικής, σε ειδική εξέταση της επαγγελματικής τους καταλληλότητας (όπως συμβαίνει στην περίπτωση των ιταλών επαγγελματιών οι οποίοι πρέπει να επιτύχουν σε εξετάσεις για την απόκτηση επαγγελματικής άδειας αρχιτέκτονα) περιοριστικώς προς τον σκοπό της προσβάσεως στις επαγγελματικές δραστηριότητες που μνημονεύει το άρθρο 52, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, του βασιλικού διατάγματος [2537/25];»

Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου

33 Η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζει κατ' ουσία ότι, δεδομένου ότι οι διαφορές της κύριας δίκης αφορούν καταστάσεις αποκλειστικώς εσωτερικές, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα.

34 Πάντως, καίτοι δεν αμφισβητείται ότι οι διαφορές της κύριας δίκης αφορούν καταστάσεις αποκλειστικώς εσωτερικές, ως προς τις οποίες δεν εφαρμόζεται η οδηγία 85/384 (βλ,. συναφώς, προπαρατεθείσα διάταξη Mosconi και Ordine degli Ingegneri di Verona e Provincia, σκέψη 51), από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι θα ήταν αντίθετη προς τις αρχές του εθνικού δικαίου, όπως αυτές έχουν επιβεβαιωθεί από τη συνταγματική νομολογία, η εισαγωγή αντίστροφης διακρίσεως με την παροχή στους πολιτικούς μηχανικούς που έχουν αποκτήσει τους τίτλους τους σε κράτη μέλη εκτός της Ιταλικής Δημοκρατίας, και όχι στους πολιτικούς μηχανικούς που έχουν αποκτήσει τους τίτλους τους στην Ιταλία, της δυνατότητας ασκήσεως σε αυτό το κράτος μέλος δραστηριοτήτων που αφορούν κτίρια πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

35 Επιβάλλεται συναφώς η υπόμνηση ότι, ασφαλώς, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να δώσει απάντηση σε ερώτημα όταν είναι πρόδηλο ότι η διάταξη του δικαίου της Ένωσης που του ζητείται να ερμηνεύσει δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής, όπως για παράδειγμα σε καταστάσεις αποκλειστικώς εσωτερικές. Ωστόσο, ακόμη και σε μια τέτοια κατάσταση, το Δικαστήριο μπορεί να προβεί στην αιτηθείσα ερμηνεία όταν το εθνικό δίκαιο επιβάλλει στο αιτούν δικαστήριο να αναγνωρίσει, σε διαδικασίες όπως αυτές της κύριας δίκης, υπέρ ημεδαπών υπηκόων τα ίδια δικαιώματα με εκείνα τα οποία υπήκοος άλλου κράτους μέλους θα αντλούσε από το δίκαιο της Ένωσης σε μια ίδια κατάσταση (βλ., υπό την έννοια αυτή, ιδίως, αποφάσεις της 1ης Ιουνίου 2010, C-570/07 και C-571/07, Blanco Pérez και Chao Gómez, Συλλογή 2010, σ. I-4629, σκέψη 39· της 22ας Δεκεμβρίου 2010, C-245/09, Omalet, Συλλογή

2010, σ. I-13771, σκέψη 15, καθώς και της 21ης Ιουνίου 2012, C-84/11, Susisalo κ.λπ., σκέψεις 17 και 20). Συνεπώς, είναι σαφώς προς το συμφέρον της Ένωσης να προβεί το Δικαστήριο σε ερμηνεία της επίμαχης διατάξεως του δικαίου της Ένωσης.

36 Επομένως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

37 Με τα ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν τα άρθρα 10 και 11 της οδηγίας 85/384 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία πρόσωπα τα οποία διαθέτουν τίτλο χορηγηθέντα από άλλο κράτος μέλος εκτός του κράτους μέλους υποδοχής με τον οποίο παρέχεται η δυνατότητα ασκήσεως δραστηριοτήτων στον τομέα της αρχιτεκτονικής και μνημονευόμενο ρητώς στο εν λόγω άρθρο 11 μπορούν να ασκήσουν σε αυτό το κράτος μέλος δραστηριότητες που αφορούν κτίρια καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος μόνο αν αποδείξουν, ανάλογα με την περίπτωση, στο πλαίσιο ειδικής εξετάσεως της επαγγελματικής καταλληλότητάς τους, ότι διαθέτουν ιδιαίτερα προσόντα στον τομέα των πολιτιστικών αγαθών.

38 Από απόψεως εθνικού κανόνα δικαίου που διασφαλίζει ότι όσοι έχουν τίτλο στον τομέα της αρχιτεκτονικής χορηγηθέντα από την Ιταλική Δημοκρατία και εξασκούν το επάγγελμά τους στην Ιταλία δεν υφίστανται αντίστροφη διάκριση σε σχέση με εκείνους που έχουν τέτοιο τίτλο χορηγηθέντα από άλλο κράτος μέλος, επιβάλλεται, προκειμένου να δοθεί λυσιτελής απάντηση στο αιτούν δικαστήριο, να εξετασθεί το εύρος των υποχρεώσεων που τάσσουν τα άρθρα 10 και 11 της οδηγίας 85/384 για την αναγνώριση από το κράτος μέλος υποδοχής αυτών των τελευταίων τίτλων.

39 Στο πλαίσιο της εξετάσεως αυτής, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι η οδηγία 85/384 προβλέπει την αμοιβαία αυτόματη αναγνώριση των πτυχίων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων στον τομέα της αρχιτεκτονικής που πληρούν τις προϋποθέσεις εκπαιδεύσεως που ορίζονται στην εν λόγω οδηγία (απόφαση της 24ης Μαΐου 2007, C-43/06, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, σκέψη 24).

40 Το κύριο σημείο αυτής της αμοιβαίας αναγνωρίσεως διατυπώνεται στο άρθρο 2 της οδηγίας, το οποίο προβλέπει ότι κάθε κράτος μέλος αναγνωρίζει τα πτυχία, πιστοποιητικά και άλλους τίτλους που αποκτώνται μετά από εκπαίδευση η οποία πληροί τις απαιτήσεις των άρθρων 3 και 4 της εν λόγω οδηγίας και χορηγούνται στους υπηκόους κρατών μελών από τα άλλα κράτη μέλη, προσδίδοντάς τους, όσον αφορά την πρόσβαση στις δραστηριότητες που συνήθως ασκούνται υπό τον επαγγελματικό τίτλο του αρχιτέκτονα, την ίδια ισχύ με τα πτυχία, πιστοποιητικά και άλλους τίτλους που χορηγεί το κράτος αυτό. Το άρθρο 10 της εν λόγω οδηγίας επεκτείνει, μεταβατικώς, την αμοιβαία αναγνώριση σε ορισμένα άλλα πτυχία που δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του κεφαλαίου ΙΙ της οδηγίας, περιλαμβανομένων εκείνων που προσδιορίζονται στα άρθρα 3 και 4 αυτής (προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, σκέψη 25 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

41 Τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν, επομένως, το εύρος της υποχρεώσεως για αμοιβαία αναγνώριση των πτυχίων ως αυτή καθιερώνεται με το άρθρο 10 της οδηγίας 85/384 και τη δυνατότητα του κράτους μέλους υποδοχής να επιβάλλει σε πρόσωπα που έχουν πτυχία χορηγηθέντα από άλλο κράτος μέλος και περιλαμβανόμενα στον κατάλογο του άρθρου 11 της οδηγίας 85/384 να αποδείξουν ότι διαθέτουν ιδιαίτερα προσόντα στον τομέα των πολιτιστικών αγαθών προκειμένου να είναι σε θέση να ασκήσουν δραστηριότητες που αφορούν κτίρια καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος.

42 Συναφώς, η οδηγία 85/384 δεν αποβλέπει βεβαίως στη ρύθμιση των απαιτήσεων για την πρόσβαση στο επάγγελμα του αρχιτέκτονα ούτε στον καθορισμό της φύσεως των προς άσκηση δραστηριοτήτων από τα μέλη αυτού. Πράγματι, από την ένατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας προκύπτει ότι το

άρθρο 1, παράγραφος 2, αυτής δεν αποσκοπεί στον νομικό ορισμό των δραστηριοτήτων στον τομέα της αρχιτεκτονικής. Συνεπώς, απόκειται στην εθνική νομοθεσία του κράτους μέλους υποδοχής να ορίσει τις δραστηριότητες που εμπίπτουν στον εν λόγω τομέα (προπαρατεθείσα διάταξη Mosconi και Ordine degli Ingegneri di Verona e Provincia, σκέψη 45).

43 Πάντως, αντιθέτως προς τη θέση που υποστήριξαν οι Consiglio Nazionale degli Architetti, Pianificatori, Paesaggisti e Conservatori και Ordine degli Architetti Pianificatori, Paesaggisti e Conservatori della Provincia di Verona, δεν μπορεί να συναχθεί από αυτήν την αρμοδιότητα του κράτους μέλους υποδοχής ότι η οδηγία 85/384 επιτρέπει στο εν λόγω κράτος μέλος να εξαρτήσει την άσκηση των δραστηριοτήτων που αφορούν κτίρια καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος από την επαλήθευση των προσόντων των ενδιαφερομένων στον τομέα αυτό.

44 Πρώτον, πράγματι η αναγνώριση ότι το κράτος μέλος υποδοχής έχει τέτοια ευχέρεια στην πραγματικότητα ισοδυναμεί με δυνατότητα του συγκεκριμένου κράτους να ζητεί πρόσθετες αποδείξεις, γεγονός που θίγει την αυτόματη αναγνώριση των πτυχίων και είναι, επομένως, όπως διαπίστωσε το Δικαστήριο στη σκέψη 28 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, αντίθετη προς την οδηγία 85/384.

45 Δεύτερον, όπως συνάγεται από τη σκέψη 37 της αποφάσεως της 23ης Νοεμβρίου 2000, C-421/98, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Συλλογή 2000, σ. I-10375), από τα άρθρα 2 και 10 της οδηγίας 85/384 προκύπτει ότι, εφόσον μια δραστηριότητα ασκείται συνήθως από τους αρχιτέκτονες που έχουν πτυχίο χορηγηθέν από το κράτος μέλος υποδοχής, ένας διακινούμενος αρχιτέκτονας κάτοχος πτυχίου, πιστοποιητικού ή άλλου τίτλου εμπίπτοντος στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής πρέπει επίσης να έχει πρόσβαση σε μια τέτοια δραστηριότητα, έστω και αν τα πτυχία, τα πιστοποιητικά ή οι λοιποί τίτλοι του δεν είναι ουσιαστικά ισοδύναμα όσον αφορά την παρασχεθείσα εκπαίδευση.

46 Συναφώς, η οδηγία 85/384 προβλέπει τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν όταν δεν υπάρχει ουσιαστική ισοδυναμία μεταξύ της εκπαιδεύσεως που παρέχεται στο κράτος μέλος καταγωγής ή προελεύσεως και εκείνης που παρέχεται στο κράτος μέλος υποδοχής (προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Ισπανίας, σκέψη 43).

47 Πράγματι, κατά το άρθρο 16, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/384, αν ο τίτλος εκπαιδεύσεως του κράτους μέλους καταγωγής ή προελεύσεως του ενδιαφερομένου συγχέεται στο κράτος μέλος υποδοχής με τίτλο που απαιτεί στο κράτος αυτό συμπληρωτική εκπαίδευση, την οποία δεν έχει αποκτήσει ο δικαιούχος, το κράτος μέλος υποδοχής μπορεί να επιβάλει στον δικαιούχο να χρησιμοποιεί τον τίτλο εκπαίδευσης του κράτους μέλους προελεύσεως ή καταγωγής με κατάλληλη διατύπωση την οποία καθορίζει το κράτος μέλος υποδοχής, (προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Ισπανίας, σκέψη 44).

48 Επομένως, καίτοι αληθεύει ότι εναπόκειται στην εθνική νομοθεσία του κράτους μέλους υποδοχής να καθορίσει τον τομέα δραστηριοτήτων του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα, εφόσον ένα κράτος μέλος θεωρεί μια δραστηριότητα ως εμπίπτουσα στον εν λόγω τομέα, η απαίτηση της αμοιβαίας αναγνωρίσεως επιβάλλει να έχουν επίσης πρόσβαση στη δραστηριότητα αυτή οι διακινούμενοι αρχιτέκτονες (προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Ισπανίας, σκέψη 38).

49 Εν προκειμένω, γίνεται δεκτό ότι οι δραστηριότητες που αφορούν κτίρια καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος εμπίπτουν στον τομέα των δραστηριοτήτων του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα, οπότε εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 85/384.

50 Τέλος, το συμπέρασμα ότι το κράτος μέλος υποδοχής δεν μπορεί να επιβάλλει, στο πλαίσιο του συστήματος αμοιβαίας αναγνωρίσεως που καθιερώνει το άρθρο 11 της οδηγίας 85/384, πρόσθετες προϋποθέσεις, όπως τις επίμαχες της κύριας δίκης, για την άσκηση δραστηριοτήτων που εμπίπτουν

στον τομέα του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα επιβεβαιώνεται εξάλλου από την διαπίστωση του Δικαστηρίου στη σκέψη 52 της προπαρατεθείσας διατάξεως Mosconi και Ordine degli Ingegneri di Verona e Provincia.

51 Πράγματι, σύμφωνα με τη σκέψη αυτή, η πρόσβαση στις αναφερόμενες στο άρθρο 52, δεύτερο εδάφιο, του βασιλικού διατάγματος 2537/25 δραστηριότητες, ήτοι τις δραστηριότητες που αφορούν κτίρια καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος, δεν μπορεί να απαγορευτεί σε όσους έχουν πτυχίο πολιτικού μηχανικού ή παρόμοιο τίτλο χορηγούμενο σε κράτος μέλος εκτός της Ιταλικής Δημοκρατίας, εφόσον περιλαμβάνεται στον πίνακα που συντάσσεται σύμφωνα με το άρθρο 7 της οδηγίας 85/384 ή στον πίνακα του άρθρου 11 της εν λόγω οδηγίας.

52 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 10 και 11 της οδηγίας 85/384 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία πρόσωπα τα οποία διαθέτουν τίτλο χορηγηθέντα από κράτος μέλος εκτός του κράτους μέλους υποδοχής με τον οποίο παρέχεται η δυνατότητα ασκήσεως δραστηριοτήτων στον τομέα της αρχιτεκτονικής και μνημονευόμενο ρητώς στο εν λόγω άρθρο 11 μπορούν να ασκήσουν, σε αυτό το κράτος, δραστηριότητες που αφορούν κτίρια καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος μόνο αν αποδείξουν, ανάλογα με την περίπτωση, στο πλαίσιο ειδικής εξετάσεως της επαγγελματικής καταλληλότητάς τους, ότι διαθέτουν ιδιαίτερα προσόντα στον τομέα των πολιτιστικών αγαθών.

Επί των δικαστικών εξόδων

53 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πέμπτο τμήμα) αποφαίνεται:

Τα άρθρα 10 και 11 της οδηγίας 85/384/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Ιουνίου 1985, για την αμοιβαία αναγνώριση των πτυχίων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων στον τομέα της αρχιτεκτονικής και τη θέσπιση μέτρων για τη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος εγκατάστασης και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία πρόσωπα τα οποία διαθέτουν τίτλο χορηγηθέντα από κράτος μέλος εκτός του κράτους μέλους υποδοχής με τον οποίο παρέχεται η δυνατότητα ασκήσεως δραστηριοτήτων στον τομέα της αρχιτεκτονικής και μνημονευόμενο ρητώς στο εν λόγω άρθρο 11 μπορούν να ασκήσουν, σε αυτό το κράτος, δραστηριότητες που αφορούν κτίρια καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος μόνο αν αποδείξουν, ανάλογα με την περίπτωση, στο πλαίσιο ειδικής εξετάσεως της επαγγελματικής καταλληλότητάς τους, ότι διαθέτουν ιδιαίτερα προσόντα στον τομέα των πολιτιστικών αγαθών.

(υπογραφές)